
MŰVELŐDÉSTÖRTÉNET ÉS HISTORIOGRÁFIA

„Pompeji tüzei”: a történelem találkozása a fikcióval

A szerző a Liverpooli Egyetem oktatója a Görög Tanszéken, és a Római társadalomtörténet előadássorozata utolsó részének megírása közben figyelt fel egy televíziós adásra¹, mely cikkének kiindulási alapja lett². Érdeklődése a rész iránt érthető, hiszen egyetemi óráin arra is próbált rámutatni, hogy a különböző médiumok különböző korokban hogyan próbálták rekonstruálni a római világot és életet. Manapság azonban egy televízióadás több lehet, mint csupán egy film levetítése. Ez történt a BBC műsoraival is: 2008-tól kezdődően a TV-adások háttéranyagait felteszik a világhálóra is. A „Ki vagy, doki?” esetében ez interjúkat, kommentárokat, színpalak mögötti eseményeket jelent mind a szereplőkkel, mind a stáb tagjaival. Az újfajta lehetőségek, mint ahogy a részben is látható TARDIS³ ajtájának kinyílása az ókori „Rómára”, új kapukat nyithat meg a filmipar és a szórakoztatás számára. Az első fejezetben a szerző a rész elemzésén keresztül vizsgálja a történelem és a fikció kapcsolódásának lehetőségeit egy város és társadalma bemutatására – hogyan lehet és miért olyan népszerű „játszani” a történelemmel alkotó módon; majd a kapcsolódó honlap sajátosságaira is kitér. A második fejezetben a televízió és az internet együttműködését vizsgálja az ókori „Róma” bemutatását illetően. A harmadik fejezetben kritikai értékelést nyújt a felvázolt lehetőségekről – mivel sajnos csak akkor tudnánk valódi élményeket szerezni, ha tényleg létezne időutazás.

A film elején hangzik el az alábbi mondat: „Ez olyan római”. És tényleg, a modern kor oktatásának is megfelelően a filmben is azt láthatjuk és hallhatjuk, hogy a keleties zene, a szűk falfirkás vagy épp mocskos utcák árúkkal és katonákkal, polgárokkal, rabszolgákkal és kereskedőkkel zsú-

1. A televíziós adás a „Ki vagy, doki?” sci-fi – dráma sorozat 4. évadának 2. része volt.

2. A rész tartalma röviden: egy időutazó (a Doktor) és kísérője Pompejibe érkeznek, és rájönnek, hogy a városban élő jószokat idegen lények, ún. pyrovilek (lávalények) irányítják, hogy a Vezúvot felhasználva elfoglalhassák a Földet. Hőseink dilemmája az, hogy ha nem robbantják fel a Vezúvot, akkor a Föld pusztul el, ha felrobbantják, akkor pedig Pompeji lakosai hallnak meg.

3. TARDIS: Time And Relative Dimensions In Space, (idő és relatív dimenziók az űrben), egyfajta tér- és időgép.

foltn egy multikulturális főváros képét rajzolják elénk. Ezt a városképet több korábbi alkotás is megjelenítette már filmen⁴. A részben több utalás is van más sorozatokra, a XX. század turistájának viselkedésére, vagy épp London utcáira. Hamarosan kiderül azonban, hogy nem Rómába érkeztek meg, hanem Pompejibe – és hogy a fikció⁵ se maradjon ki, lávaszörnyek törnek világalomra a Vezúv segítségével. A rész római főszereplőinek, a Caecilius családnak az élete az angol oktatás ismerőinek ismerős lehet: a cambridge-i latin kurzusban⁶ is szerepelnek, a rész kedvéért némi módosítással. Az apa foglalkozása bankárról márványkereskedőre változott, és lett egy lánya is, a felesége és fia mellett. A szereplőket igyekeztek az ún. „rómainak kinézetnek” megfelelő színészekből kiválogatni, de a viselkedésük, reakcióik, családi hátterük egy része a mából lett kölcsönözve. A rész morális kérdéssel is foglalkozik: megmenthetők-e a városban lakók (a Vezúv kitörésének napján), vagy meg kell halniuk, hogy a lávaszörnyek is meghaljanak velük. Elfogadható-e bármilyen emberi veszteség, áldozat (ha az áldozatok nem is tudnak róla, az nem önként vállalt), ha ezzel több ember életét menthetjük meg, és egy nagyobb jót érhetünk el? Az epizód kapcsán több kérdés is felmerülhet bennünk: ha lenne lehetőség egy történelmi esemény megváltoztatására, melyik lenne az; meg szabad-e változtatni azt; nem fog-e végérvényesen máshogy alakulni az a világ, amit ismerünk. A történet kiinduló pontja is egy ilyen történelmi esemény, Pompeji pusztulása, melyre felfűzve események láncolatán eljuthatunk egy ma is sokakat foglalkoztató kérdéskörhöz.

A sorozat, azon belül a rész honlapja⁷, egy „összefoglaló” képpel tárul elénk. A doktor, kísérője és egy jósnő áll a hamuesőben, az égő városban, „Van, aki forrón szereti” felirattal. Az utalások, kitekintések így nemcsak a filmben, de a honlapon is folytatódnak. A szerző az egyes menüpontok részletesebb bemutatásával folytatja cikkét pl.: beszélgetések a szereplőkkel, stábtaggokkal, a díszletek készítése és felhasználása, az eredeti történet és forgatókönyv, forgatási helyszínek, játékok, ismertetők. Az oldallal való ismerkedés közben nem szabad azonban elfelejtenünk, hogy bár az események valóban megtörténtek, és a történet rekonstruálni is akarja a római világot, de mégiscsak egy kitalált történettel van dolgunk.

4. Lásd Gladiátor, vagy a Róma sorozat.

5. Fikció: képzelt esetnek föltevése, annak tudatában, hogy képzelt, hogy tényleg nem történt meg, nem való, abból a célból, hogy bizonyos következtetéseket vonhassunk le belőle (Révai lexikon).

6. Cambridge Latin Course

7. www.bbc.co.uk/doctorwho/s4/episodes/S4_02

Bár sok „történelmi” film és sorozat, mely a római korról szól, a történelmi hitelességet próbálja előtérbe helyezni, a fikció mégis sok esetben megjelenik – akár amiatt, hogy hihetőbb legyen egy történet; akár amiatt, mert nincs elegendő forrásanyagunk; vagy akár amiatt, mert egy érdekes történetet lehet bemutatni. A „Ki vagy, Doki?” honlapja jó kiindulási pont lehet ahhoz, hogy el tudjuk képzelni, vajon mit is gondolnak ma az ókori világról a(z angol) történészek, forgatókönyvírók. Persze, nem szabad ugyanazt az igényt és alaposságot egy forgatókönyvírótól elvárni, mint egy történésztől (még ha jó is lenne, ha törekednének rá).

A Pompeji tüzei, a honlapján megtalálható anyagokkal kiegészítve, jó kiindulási alap lehet az ókor iránt való érdeklődés felkeltéséhez. Persze, mint minden filmet, kritikai szemmel kell néznünk, és nem szabad mindent elhinnünk, azonnal elfogadnunk⁸. A BBC név viszont garancia arra, hogy alaposan megtervezett, igényes munkát kapunk, melyet az oktatásban, szemléltetésben is felhasználhatunk.⁹

Fiona Hobden: History meets fiction in Doctor Who, 'The fires of Pompeii': A BBC reception of ancient Rome on screen and online. (A történelem találkozása a fikcióval a „Ki vagy, doki?” sorozat „Pompeji tüzei” című részében: egy BBC sorozat epizódja az ókori Rómáról a képernyőn és az interneten). *Greece & Rome*, Vol. 56, No. 2; 2009, 147–163. old.

Várhegyi László

8. Lásd pyrovilek.

9. Mint pl. Róma (Rome) 2005-2007, Pompeji – Egy város pusztulása (Pompeii) 2007, Az ókori Róma tündöklése és bukása (The Battle for Rome) 2006.